

ГЛОВО

№ 5(23), жовтень - листопад 2010 р. "Гетьманської столиці"

Газета Національного історико - культурного заповідника "Гетьманська столиця"

302 роки Батуриноскій трагедії

Наталія Сердюк

завідуюча відділом науково-просвітницької роботи заповідника "Гетьманська столиця"

13 листопада – священний день для кожного громадянина-патріота України, а для Національного заповідника — це сто-крат святий день. Саме в цей день тра-пилась одна з найбільших трагедій ук-раїнського народу – загибель гетьмансь-кої столиці Батурина в листопаді 1708 р. Як результат – втрата державності, роз-киданість автентичних українських те-риторій в межах чужорідних імперій, зни-щення ідентичності, мови і безліч інших втрат, яких неможливо осягнути. Місія колективу заповідника - вивчення історії Гетьманщини, популяризація її серед ук-раїнського суспільства - в цей день зна-менується вже традиційно проведенням мітингу-реквієму за загиблими героїчни-ми оборонцями Батурина. Цьогоріч було здійснено перепоховання 26 труп з ос-

Панахида за загиблими батуриносцям 1708 р., фото 13 листопада 2010 р.

весь колектив заповідника, представни-ки інтелігенції міста, гості з Інституту історії етнології та права Чернігівського

відвідав наші об'єкти, поклав квіти, за-палив свічу, помолився за невинно убієнні душі.

Хай не заросте стежина до Бату-ринських святинь!

Покладання квітів до пам'ятного знака жертвам Батуриноскій трагедії 1708 р., фото 13 листопада 2010 р.

танками оборонців, знайдених під час чергових археологічних розкопок в Ба-турині. Труни розміщено в крипті церкви Воскресіння Господнього на Цитаделі, яка від 2008 року є усипальницею героїв-оборонців і мирних мешканців, які заги-нули в цей страшний день. Щоб поклони-тися пам'яті героїв, до Цитаделі прибули голова Бахмацької райдержадміністрації Допа О.І., голова Бахмацької районної ради Сорока В.М., новообраний міський голова Батурина Борошенко А.П., майже

національного університету ім.Т.Шев-ченка, пересічні відвідувачі з різних ку-точків України. Перед перепохованням було відправлено панахиду, покладено квіти до пам'ятного знака. Цей день ад-міністрацією заповідника було оголошено Днем відкритих дверей. Більше тисячі відвідувачам було організовано бла-годійні екскурсії по Цитаделі Батуринос-кої фортеці, Музею археології Батурина та Музею-будинку В.Кочубея. Дякуємо всім, хто відгукнувся на запрошення і

Календар визначних дат

11 жовтня 1672 р.

— народився гетьман України Пилип Орлик.

14 жовтня

— День українського козацтва.

30 жовтня 1708 р.

— зустріч гетьмана І. Мазепи з Карлом XII в с. Горки.

09 листопада 1872 р.

— народився письменник Б.Лепкий, автор трилогії "Мазепа"

10 листопада 1764 р.

— указ Катерини II про ліквідацію гетьманства в Україні, утворення Малоросійської колегії.

13(2) листопада 1708 р.

— знищення московським військом під командуванням О. Меншикова гетьманської сто-лиці Батурина.

27 листопада

— День пам'яті жертв голодо-морів та політичних репресій.

листопада 1708 р.

— обрання гетьманом України І. Скоропадського.

Одруження Лева Розумовського

Тетяна Оксін

науковий співробітник заповідника "Гетьманська столиця"

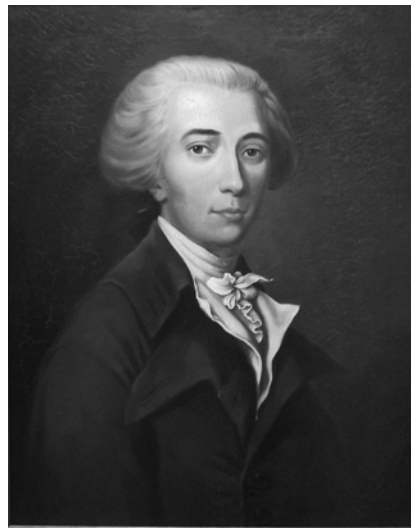
П'ятий син гетьмана Кирила Розумовського, Лев, народився 8 січня 1757 року. Як і всі його старші брати, отримав ґрунтовну освіту в спеціально створеній для них академії на 10-й лінії в Петербурзі. Подальші свої знання Лев вдосконалював у Лозанні, Страсбурзі, Женеві. Після навчання за кордоном він був зарахований до Семенівського полку. Поступово отримав військові звання генерал-ад'ютанта та бригадира.

Молодий Розумовський одразу став одним із перших петербурзьких ловеласів. І. І. Дмитрієв – товариш по службі Лева, відомий літератор – розповідає, що під час чергувань йому постійно приносили записочки на тонкому напарфумованому папері, написані жіночим почерком.

Багато слухів, переказів, легенд оповили одруження Лева Розумовського. За однією з версій, Лев виграв свою дружину в карти. Чи варто вірити цьому, невідомо. За правдиву основу одруження Лева Кириловича ми взяли книгу біографа сім'ї Розумовських О. О. Васильчикова "Семейство Разумовских".

Розпочати потрібно з того, що Лев Розумовський мав чутливе серце.

В той час в Москві проживав князь Олександр Миколайович Голіцин. Він славився своєю нерозсудливістю, за що йому дали прізвисько від назви модної в той час опери "Cosa-gara". Про Голіцина

Лев Кирилович Розумовський, портрет з експозиції Палацу К.Г. Розумовського

розповідали, що щоденно він видавав шампанське своїм кучерам, а сигари гостям міг підкурювати асигнаціями.

О. М. Голіцин був одружений на княгині Марії Григорівні Вяземській. Княгиня була милою, красивою жінкою, яку дуже юною видала заміж. Нерозсудливість чоловіка доводила до розпачу княгиню. Відчуваючи швидке розорення, Марія Григорівна звернулася за допомогою до імператора Олександра І. Проте це не принесло результатів.

Голіцин і Розумовський мали родинний зв'язок. Брат княгині, Микола Григорович Вяземський, був одружений на рідній племінниці Лева Кириловича Катерині Василівні Васильчиків. В їх бу-

динку граф часто бачився з княгинею. Чутливе серце не встояло перед миловидністю княгині та тяжким життям, яке випало на її долю. Про їх роман скоро заговорила вся Москва.

За взаємною згодою відбулося розлучення. Граф Лев Кирилович одружився на княгині Марії Григорівні в 1802 році. Це одруження наробило багато шуму як в Москві, так і в Петербурзі. Рідня Голіцина, Меншикови і Гагаріни, не хотіли визнавати цього факту. Сам же Олександр Миколайович продовжив товаришувати з графом, обідав у подружжя і, навіть, їздив з графінею в театр.

Одруження Лева не сподобалося не тільки рідні Голіцина, а й рідним Розумовського. Розлучення в ті часи вважалося чимось страшним. Однак молода графиня з перших днів зуміла схилити до себе сім'ю чоловіка.

Згодом шум навколо весілля стих. Його змінили бали, на яких з радістю приймали Марію Григорівну. Тільки зрідка, пошепки, робилися натяки на не зовсім правильний шлюб.

Навіть сам Кирило Григорович не встояв перед чарівністю своєї невістки. Одразу після весілля молоді вирушили до Батурина. Їхали суди з відчуттям страху і тремору. Кирило Григорович радісно їх зустрів, Марія Григорівна полюбила гадувати як балував її свекор.

Всі крапки над "і" розставив імператор Олександр І, який відвідав Москву в 1809 році. На балі у М.Гудовича імператор підійшов до княгині і голосно запросив її на танець: "Графине, запрошую вас станцювати зі мною танець". З тієї хвилини Марія Григорівна вступила в права законної дружини і графського достоїнства.

Після смерті Лева Марія Григорівна довго перебувала в траурі. В її душі назавжди залишилось місце пам'яті минулому коханню.

Подаруй заповіднику експонат

Надія Ярмак

головний зберігач фондів заповідника "Гетьманська столиця"

Щороку 13 листопада, в День пам'яті жертв Батуринської трагедії 1708р. працівники заповідника підводять підсумки щорічної Всеукраїнської Акції "Подаруй Гетьманській столиці експонат", яка стартувала ще в 2004 році і в цьому році всьоме завершує сезон.

Львівський колекціонер Тарас Лозинський щороку відвідує Батурин з родиною і постійно приймає участь в Акції, з 2005 року - разом з своєю дружиною Роксоланою він передав для «Гетьманської столиці» ікони XVII століття, підсвічники, оригінальний портрет гетьмана Івана Мазепи на склі, тощо. Ось і цього року Заповідник отримав подарунок від сім'ї Лозинських - унікальну вазу XVIII ст. До Батурина Тарас привіз і дарунки від Львівських колекціонерів: - Юркевича Юрія Степановича - церковну

книгу "Триодь" початок XVII ст., - Вітрука Володимира Васильовича - графічні роботи різних авторів в кількості 46 одиниць. Серед подарованого 9 робіт видатного графіка Г.Якутовича, роботи знаменитих граверів Л.Левецького, О.Данченка, В.Лопати, В.Литвиненка, С.Адамовича, Ю. Вулочицького та інших.

Художник Ігор Синепольський з м. Вінниця в квітні 2010 року зробив заповіднику свій подарунок картину "Рубікон гетьмана Івана Мазепи", яку виконав в 2008 році під час роботи пленеру художників, присвяченого Батуринській трагедії. В листопаді до дня підведення підсумків Акції художник подарував ще одну картину "Вінчання Ганни Кочубей з Іваном Обідовським", яка стане справжньою окрасою експозиції Музею-будинку Генерального судді В.Кочубея.

На запрошення працівників заповідника Батурин відвідав член спілки художників України Олександр Куріненко (м. Київ) і подарував свою картину на козацьку тематику під назвою "Дозор".

Директор товариства "Купола" Соколов Сергій Петрович (м. Київ) подарував до фондової колекції заповідника надзвичайні експонати - два дукачі, дві іконки, дві рушніці іноземного виробниц-

тва (перероблені на масо-габаритні макети) - всі предмети музейного значення XVIII- XIX ст. Безцінним подарунком стало розкішно декороване видання книги О.Васильчикова "Семейство Разумовских". Для музею-Скарбниці Сергій Петрович подарував 60 монет різних номіналів XVIII-XX ст.

Голова спілки бджолярів м. Львова «Рій» Роман Тур передав для заповідника експонати, які розкривають життя та діяльність п.Прокоповича - погруддя бджоляра з воску, книги, вулик.

Завдяки меценатській допомозі Президента федерації футболу України Григорія Суркіса експозицію палацу К.Розумовського поповнили меблі та статуетки (на суму 800 тисяч гривень).

Побувавши в Батурині, ознайомившись із історичними та культурними пам'ятками Гетьманської столиці, зробив свій внесок і член Чернігівського земляцтва в Києві Костюк Олександр Володимирович - подарував шафу (копія)

Колектив заповідника щиро дякує всім учасникам Акції і запрошує їх з родинами, друзями ознайомитись з історичним минулим Гетьманської столиці відвідавши всі музеї Батурина.

Трагедія 1708р. очима іноземців

Наталія Сушко

науковий співробітник заповідника „Гетьманська столиця”

Славною і трагічною є доля Батурина, який з 1669 по 1708 рр. був столицею Лівобережної України, гетьманською резиденцією з мурованими адміністративними і житловими будівлями, вищим навчальним закладом, триповерховим палацом гетьмана й п'ятьма великими храмами.

13 (2) листопада 1708 року – це найтрагічніша дата в житті міста Батурина. Адже саме листопадової ночі частина московських військ під командуванням Олександра Меншикова із козаком зрадником Соломахою проникли до фортеці через підземний хід. Вони за два дні повністю знищили Батурин разом із місцевими жителями та козацькою залогою. За попередніми підрахунками відомого історика С. О. Павленка в місті загинуло від 11 до 14 тисяч чоловік (6,5 тис. військових, 7,5 тис. мирних жителів).

Батуринська трагедія була настільки масштабною, що її описували іноземці, які, здебільшого, були очевидцями страшного знищення.

Різня в Батурині мала значний міжнародний резонанс. Англійська «Лондон Газетт» від 29 грудня 1708 року писала, що князь Меншиков, який очолював каральну експедицію у Батурині, «залогу... в числі 6 тисяч наказав вирубати». Інше видання «Дейлі Курант» від 3 січня 1709 року про нього ж зазначало: «по здобутті наказав вирубати 5-6 тисяч козаків».

Французькі часописи, отримавши інформацію з України, вийшли з промовистими заголовками – «Страшна різня», «Руїна України», «Жінки й діти на вістрях шабель». «Газет де Франс», «Летре гісторік» та інші газети сповіщали болючу новину: «Всі мешканці Батурина без огляду на вік і стать вирізані, як наказують нелюдські звичаї москалів».

Судячи із записів шведського історика Фрікселя, автора «Історії життя Карла XII» та «Меншиков звелів прив'язати до дощок трупи начальних козацьких людей і пустити по річці Сейм, щоб вони подали вістку іншим про загибель Батурина». Одних спійманих козаків-оборонців посадились, через відрубання по черзі правої руки, лівої ноги, потім лівої руки і правої ноги, четвертували. Інших, як згадував у своїх спогадах Джон Перрі, який 14 років прослужив у царя, «на міську стіну посадив на колі».

Жахливі факти підтверджує і французький історик Жан-Бенуа Шерер: «Місто було взято і віддано на розграбування. Те, що солдати не могли взяти з собою, стало здобиччю вогню, який пожег навіть частину міста. Фортифікації було знищено вщент, а жителі міста загибли, піддані найжорстокішим тортурам: одних було посаджено на палі, інших – повісили або четвертували».

Про те, що сталося з Батурином після його знищення, яскраво свідчать спогади воїнів шведської армії. Вони разом з І.Мазепою пішли до міста, але замість фортеці побачили попелище усіяне закривавленими трупами. Так, лейтенант фон Вайе писав: «8 листопада с.с. ми прийшли до села Атоша. Тут отримали звістку, що московські війська захопили Батурин і спалили його. Комендант відвезли до Конотопа і там колесували. 11 листопада с.с. ми пройшли через спустошений Батурин до села Городище.»

Запис шведського лейтенанта Р.-Петре засвідчує: «6 листопада від с. Лукнів ми пішли до с. Атоша, де отримали звістку, що вороги оволоділи Батурином, пограбували його, спалили і забрали в якості полонених людей разом з комендантом, перетворивши головне місто України в пустелю і попелище».

Опис страшної різни подав у своєму щоденнику шамбелян Карла XII Адлерфельд, який загинув під Полтавою у 1709 році: «Перебили і старих і малих, не оглядаючись на стать та вік, залишок жінок поцупили. Взяли 40 гармат. Спалили місто і 30 млинів, що стояли на річці Сейм. Все пограбували.»

Із записок шведа С. Агрелля довідуємося про наслідки руйнації Батурина: «Ми йшли ніч і день, щоб врятувати резиденцію Мазепи – Батурин, яка вже до того часу була оточена ворогом. Але прийшли ми пізно, коли вже за декілька днів до цього було знищено фортецю. Тут завойовники діяли найжорстокішим чином – тиранили бідних людей, льохи були заповнені мертвими тілами».

Вражений був побаченням 13 (2 с.с.) листопада 1708 року шведський очевидець-історик Георг Нордберг. Він занотував у своєму записнику: нападаючі «що лише могли, пограбували, а бідних безборонних мешканців повбивали.» «З руїн, – констатував свідок трагедії, – можна припускати, що це було гарне, з цегли збудоване, місто, яке своїми будівлями перевищувало інші міста в Україні».

На декілька століть після знищення Батурина поринув у забуття. Лише високі природні пагорби таїли в собі давні події.

13 листопада 2010 року минає 302 річниця з дня страшної трагедії. Сьогодні до Батурина їдуть відвідувачі з різних куточків України, а також з ближнього та далекого зарубіжжя аби довідатися про багатостраждальну історію цього напрочуд мальовничого міста.

Культурні події

Оберег української столиці-в Батурині

Наталія Сердюк

завідуюча відділом науково-просвітницької роботи заповідника "Гетьманська столиця"

19 листопада в Батурині відбулося Свято рушника організоване Управлінням у справах жінок, інвалідів, ветеранів війни та праці Київської міської державної адміністрації в особі Голубевої І.Є., Спілкою жінок України (в тому числі Чернігівської обласної та Бахмацької районної організацій, які очолюють Дорожкіна І.В. та Допа О.І. відповідно), Національним історико-культурним заповідником «Гетьманська столиця», Батуринським Будинком культури та Батуринською середньою школою. Наскрізна тема акції – спільне вишивання багатометрового рушника «Оберегу української столиці». Рушник цей почали вишивати на суцільній льняній полотнині на початку поточного року вишивальниці киянки. Впродовж року акція обіхала майже всі області України, де до кропіткої праці долучалися місцеві вишивальниці. І ось, майже готовий рушник – в гетьманській столиці, Батурині. Своїх праці і уміння

Учасниці акції на сцені Батуринського Будинку культури, фото 19 листопада 2010р.

(продовження на ст. 6)

Ніхто не забутий

**Олександр
Свтушенко**

завідуючий відділом
археології
заповідника
„Гетьманська
столиця”

На початку вересня 1941р. вздовж південного берега р. Сейм на ділянці Мельня-Лизогубівка-Озаричі займали оборонний рубіж підрозділи 5-ї повітряно-десантної бригади 3-го повітряно-десантного корпусу. Командував бригадою тоді Герой Радянського Союзу, полковник О.І.Родимцев. Завдання десантників полягало в утриманні переправ через р. Сейм - залізничний міст в районі с.Лизогубівка, міст в районі с. Мельня, не даючи тим самим німецьким танковим підрозділам, переправившись, оволодіти м. Конотоп і розвинути подальший наступ в район Ромни-Лохвиця.

В плани німецького командування входило: передовим загонам сходу форсувати річку Сейм, захопити залізничний міст та невеликий плацдарм на південному березі Сейму в районі с. Мельня, цим забезпечивши переправу головних сил. Саме на цій ділянці наступаючої 3-ї танкової дивізії 24-го мотострілкового корпусу 2-ї танкової групи Гудеріана протистояли роти 4-го батальйону 5 ПДБр.

7 вересня 1941р. десантники прийняли на себе перші удари німецької артилерії та авіації. Як відомо з записки командира 4-го батальйону 5 ПДБр (яку в своїй книзі "Твої, отечество, сьони", цитує О. І. Родимцев), до 9 вересня практично увесь особистий склад 4-го батальйону загинув. 9 вересня 1941р., внаслідок прямого попадання німецького снаряду в бліндаж, в якому знаходив-

Останній рубіж

Урочисте перепоховання останків воїнів Червоної Армії, які загинули у вересні 1941р., фото 21 червня 2009р.

ся командний пункт, увесь командний склад батальйону загинув. Тяжке поранення отримав і його командир, який через деякий час помер від ран.

В 2009р., під час пошукових робіт, які проводились в рамках "Вахти пам'яті-2009" пошуковими загонами "Останній Рубіж" (м. Конотоп), "Гвардієць" (м. Суми), Кролевецьким пошуковим загonom в районі с. Таранське Конотопського району, бліндаж, в якому знаходився

батальйону 5 ПДБр, було знайдено. Знаходився він на північній околиці с.Таранське, в 70-ти метрах на схід від сільського цвинтаря, на південній межі лісу, відомого зараз під назвою "Чортового" або "Чорного". Фактичне місце розташування КП співпадає з його позначенням на карті, приведеній О. І. Родимцевим у своїй книзі. Бліндаж прямокут-

(продовження на ст. 5)

Етнографія

**Юлія
Блажко**

науковий спів-
робітник запо-
відника
„Гетьманська
столиця”

Ткацтво – одна з найдавніших і найпоширеніших галузей української національної культури, що має тисячолітню історію. На всіх етапах еволюції воно віддзеркалювало конкретні історичні, природно-географічні особливості, характер господарської діяльності та культурно-естетичні потреби українського народу.

У фондовій колекції НІКЗ "Гетьманська столиця" є зібрання народної тканини кінця XIX – початку XX ст. Цінним є надбання тканих виробів, серед яких хотілося б виділити скатертини або, як їх ще називають, настільники, обриси, що були зібрані у Батурині та навколишніх селах. Першоосновою виникнення й формування настільника була його практична функція, а естетична та обрядова підпорядковувалися їй. Форма, розмір, характер декоративного вирішення визначалися, передусім, основним практичним призначенням – для щоденного чи святкового ужитку. Серед зібраних настільників музейного фонду заповідника можна прослідкувати наявність як повсякден-

Колекція настільників

них, так і святкових, довжина яких від 200 до 345 см, а ширина – від 85 до 180 см.

Для щоденних настільників характерний темний колір полотна та не дуже складний орнамент, зазвичай це "шахи", "Борисівка", "В кружку", "Горох".

Хоча за кількістю щоденних настільників у фонді нашого заповідника більше, дуже цінними й цікавими є святкові, основною відмінністю яких є орнамент. На свята Різдва Христового, Водохреща, Стрітіння, Входу Господнє в Іерусалим, Благовіщення, Великдень, Вознесіння, День Святої Трійці, П'ятидесятниця; День святого Духа, Преображення Господнє, Спас; Успіння Пресвятої Богородиці, Різдво Пресвятої Богородиці, Воздвиження Хреста Господнього, Введення у Храм Пресвятої Богородиці стіл накривали святковим настільником. Народна мудрість створює символи, форми, образи орнаменту вишуканої ткацької графіки. Наприклад, "хрестовий або великодній", "огірковий", "гречаний", "тарілковий", "віконце", "писаний", "картатий". Так, на Різдво Христове, а також Великдень стіл застеляли скатертиною, на якій графічно зображені символи Хреста. Саме такі символи можна побачити на одному з виробів темно-сірого кольору, витканого з конопляних волокон.

Не можна не звернути увагу на настільник яким на свята Преображення Господнього, Спас, а також Успіння Пресвятої Богородиці застеляли стіл господині своїх світлиць. Саме такий настільник, є у фондах нашого заповідника. Він домотканий, витканий з конопляних ниток, має світло-сірий колір та пишний орнамент "тарілковий".

Зазвичай всі настільники, незалежно від того чи то повсякденний, чи святковий, по краю декорувалися кольоровими смугами. Так, зібрані настільники фонду нашого заповідника мають смужки червоного, синього, зеленого, коричневого, чорного кольорів, які є характерними для Чернігівщини загалом. Традиційно для фарбування тканин та пряжі користувалися найрізноманітнішими місцевими рослинними та тваринними барвниками.

Впродовж століть ткацтво існувало як споконвічне ремесло домашнього виготовлення тканин, а згодом – як організований художній промисел, пов'язаний з ринком. Різновиди орнаментів, декоративне вирішення настільників фонду нашого заповідника збагачують новими творами мистецьку скарбницю народу, об'єднують всіх шанувальників тканого полотна та поповнюють Музейний фонд України.

Ніщо не забуте

(закінчення, початок на ст. 4)

ний у плані - 3 x 4 м, при глибині 2,40 м. З півдня до його входу підходила траншея довжиною 7 м, при глибині 1,5 м. Стіни бліндажу та траншеї були обшиті дошкою. Знайдені непоховані останки дев'яти військовослужбовців Червоної Армії. На сьогодні встановлено особи двох загиблих: за медальйоном - рядовий Вінник Федір Мартинович 1914 р. н., уродженець с. Вінники, Нововодолазького р-ну, Харківської обл., телефоніст 4-го батальйону 5 ПДБр; за дарчим надписом на портсигарі, який належав загиблому, - мол. лейтенант Шаповалов Михайло Іларіонович 1914 р. н., уродженець с. Михайлівка, Буринського р-ну, Сумської обл., командир взводу зв'язку 4-го батальйону 5ПДБр. Встановлено військові звання ще трьох загиблих: лейтенант, ст. лейтенант, мол. політрук. В ході робіт кожному з загиблих військовослужбовців присвоєно номер: Б1 - Б9 відповідно. Медальйони військовослужбовців РСЧА знайдені у шістьох загиблих: Б1, Б3, Б4, Б5, Б6, Б7. Повністю або частково заповнені записки - вкладиші медальйонів були лише у двох загиблих: Б1 (рядовий Вінник Ф. М.) та Б6. В записці медальйону Б6 збереглися записи: (прізвище та ім'я не записано з самого початку) ... Тимофійович, група крові 1-а, призначений по лінії ЦК КПБУ, уродженець Баштанського району Миколаївської обл. Відомості про сільську раду, адресу родини не підлягають читанню. Інформація про військове звання не внесена першопочатково.

Під час розкопок КП окремо був знайдений медальйон, який, як з'ясувалося, не належав жодному із загиблих на командному пункті. Прочитана записка - вкладиш медальйону. Він належав Шун-

Медальйони «смертника», знайдені в бліндажі, фото 2009 р.

дріну Олександрю Васильовичу 1906 р.н., уродженцю Саратовської обл., Пугачовського району, Рахманівської сільської ради, с.Рахманівки. В Центральному архіві Міністерства оборони м. Подільськ міститься інформація про Шундріна О. В.: Шундрін О. В. ст. політрук 4-го батальйону 5 ПДБр, редактор бригадної газети 5 ПДБр. За перебування на окупованій території в 1943 р. виключений зі складу Комуністичної партії СРСР. Загинув 28 грудня 1943 р. у складі 33-го окремого штрафного батальйону 1-го Білоруського фронту.

Під час робіт знайдено елементи вузла зв'язку КП. Сильно пошкоджена осколками радіостанція "РБ", вип. 1941р., яка

знаходилась на спеціально прилаштованій ґрунтовій сходінці в південній частині траншеї, комутатор та два польові телефонні апарати УНА-Ф-31, один з яких знаходився в південному куті КП, інший - під загиблим Б4, дві котушки зв'язківця, на одній з яких зберігся намотаний одножильний дріт.

В ході досліджень встановлено можливу причину загибелі КП - артилерійський снаряд чи мінометна міна, про що свідчать воронки в північному (спрямованому до р. Сейм) та східному брустверах бліндажа.

На лівій руці мол. лейтенанта Шаповалова М. І. знаходився ручний годинник. Пошкоджений осколками його корпус свідчить про те, що зупинився він як раз в момент вибуху. По стрілках, які назавжди зупинились, можна говорити про час загибелі КП 4-го батальйону 5 ПДБр - 17 год. 10хв. 09.09.1941 р.

Рядовий Вінник Федір Мартинович та молодший лейтенант Шаповалов Михайло Іларіонович 68 років вважались безвісти зниклими. З розповіді племінника ряд. Вінника Ф. М., Василя Федотовича Вінника, стало відомо, що у його дядька був син Миколка, який був закатований німцями в 1942 р. під час однієї з каральних акцій, яка проводилась в їхньому селі. Хлопчику не виповнилось і трьох років. Дружина Федора Мартиновича, Орина Акимівна Вінник, померла в 2007 р., два роки не дочекавшись звістки про свого чоловіка. Молодший лейтенант Шаповалов Михайло Іларіонович взагалі не встиг створити сім'ю.

21 червня 2009 р. останки дев'яти військовослужбовців РСЧА, які загинули в вересні 1941 р. в боях за Батьківщину, були урочисто поховані на Меморіалі Слави с. Таранське, як і належить справжнім солдатам своєї Вітчизни!

Листи з фронту

Надія Ярмак

головний зберігач фондів заповідника "Гетьманська столиця"

28 жовтня 2010 року народ України відсвяткував 66-ту річницю визволення рідної Вітчизни від німецько-фашистських загарбників.

З кожним роком все менше і менше ветеранів Великої Вітчизняної війни, які пройшли нелегкий бойовий шлях, святкують велику Перемогу. Не мають вже змоги ветерани ходити на зустрічі з школярами, хоча ще декілька років назад це було традицією не лише в Батурині, а і по всій Україні.

Науковці заповідника постійно підтримують зв'язки з учасниками бойових дій, збираючи спогади про їх бойові подвиги, пишуть статті про тих небагатьох героїв, які ще топчуть ряс у своєму рідному місті, пам'ятаючи навіть через багато років, скільки їх фронтів побратимів залишилось на кривавих дорогах війни. Використовуючи документи, спогади, листи з фрондової колекції матеріалів Великої Вітчизняної війни, продовжуємо рубрику нашої газети "Листи з фронту".

Читачі нашої газети зацікавилися листами з фронту до Батурина, в яких протягом трьох років простежується патріотизм, віра в перемогу, велике кохання та надія на швидке побачення росіянина Олександра Пушкарьова з м. Архангельська та молодшої дівчини вчительки початкових класів Марусі Литаренко.

В попередніх випусках нашої газети вже були надруковані два листи Олександра до Марусі під назвою "Листи з фронту". Третій лист, відправлений з фронту в 1943 році зацікавить читачів тим, що стосується він розповіді про наш Батуринський район відразу після його звільнення. (Лист публікується мовою оригіналу):

"Здрастуй милая Маруся!

За 29 ноября сего года в газете "Правда" я прочитал статью "Корень жизни". Эта статья пишет о ваших патриотах Батуринского района.

Это "дважды" убитый немцами Василь Водопьян, который сейчас возглавляет отряд подростков - охрану освобожденного города Батурина. Это Андрей Гузий - руководитель партизанского отряда украинских патриотов, в период оккупации 700 дней работал в лесах, уничтожая фашистских гадюк, и теперь он председатель исполкома райсовета. Это партизан т. Бурдюк, твой начальник заводского народного образования. Это Александра Тимошенко была председельсовета. Григорий Зарицкий это тот, который в дни оккупации слушал по радио Москву - сейчас стал руководителем молодежи района. Партизан Сивец - руководит земельным отделом. Возглавил парторганизацию района Яков Макаренко. Отдельных товарищей я вспоминаю.

Немцы искалечили, разорили богатый ваш район. Мне очень знакомое село Городище, где было сожжено живьем 56 человек наших патриотов. 616 человек угнали в немецкое рабство. Не-

мецкие грабители увезли 46000 ц. хлеба, угнали 4538 коров, 2960 лошадей, сожгли и разрушили 400 построек, 2 больницы, 5 школ, 2 кинотеатра и все промышленные предприятия. Район сейчас быстро восстанавливается, работают промышленные предприятия, МТС привел в готовность 24 трактора, открыта столовая, парикмахерская. Начала работать районная редакция "Сталинский шлях". Восстановлена школа, и 18 школ в районе открыты в срок. Школьные работники приступили к учебе детей. Учителя начали вспоминать то, на чем остановились 2 года назад. Все это сделано за несколько недель после освобождения района от немецкого рабства. Милая Маруся, об этом всем должны знать твои воспитанники школы. На этих примерах фашистских грабителей ты должна воспитать у каждого ученика злобу и ненависть к врагу, быть готовым выполнить долг перед родиной, как патриотом нашей родины. Победа над врагом близка, но для этого требуется новый подъем творческих сил нашей интеллигенции, нового подъема в увеличении выпуска продукции наших рабочих на заводах и фабриках, колхозников в колхозах в обеспечении всем необходимым фронт.

Этот новый подъем сейчас развивается по всей нашей Советской стране. Вот мое пожелание тебе и твоим коллегам по работе.

Целую крепко и крепко целую.
Твой Шура. 2.XII.43 г.

Свята Варвара і Батурина

Юлія Гунтик
науковий співробітник заповідника
„Гетьманська столиця”

Ікона Св. Варвари з експозиції палацу К.Г. Розумовського

Святу Варвару – одну із п'яти жінок, удостоєних титулу великомучениці, – Православна Церква вшановує 17 грудня (4 грудня за старим стилем). За переказами, вона жила у III ст. в місті Іліюполі Фінікійському. Варвара була єдиною дочкою впливового язичника Діоскура, яка прийняла християнство. Дівчина під загрозою смерті не зреклася віри, за що власний батько відрубав їй голову. Великомучениця Варвара вважається не лише захисницею від раптової смерті, а й негласною покровителькою міста Батурина. Звідки ж бере початок це небесне опікуєство?! А все почалося більше трьохсот років тому...

У 1650 р. гетьман литовський Януш Радзівіл взяв Київ, « За бажанням його, дано було йому дві часточки немалі від перс та від ребра святих тих мощей святої великомучениці Варвари, з яких одну частину більшу, яка від перс, зберіг для жони своєї княгині Марії, благочестивої доньки Господаря Молдовлахського Ю Василя. По її ж приставленні та часточка лишилася була преосвященному митрополиту Київському Іосифу Тукальському, яку він до українського города Канева з собою приніс». Після смерті останнього, мощі потрапили до Батуринської казенної палати, звідки були перенесені до Батуринського Микола – Крупицького монастиря. Про перенесення цієї часточки мощей до вище зазначеного монастиря згадував Данило Туптало у своєму Діаруші: «Січня 13 дня, у вівторок, перенесена була славно до монастиря Батуринського частка мощей святої великомучениці Варвари, саме персо, вкладене до срібного образу. Ця частина, що лежала в Батурині, в Казенній палаті, сюди покладена по блаженній пам'яті Іосифові Тукальському, митрополитові Київському, котрий в Чигирині приставився, і ледве була відома аж до цього року. За моїм проханням і немалим старанням, ясновельможний Іван Мазепа, гетьман їх царської пресвітлої величності віддав її в монастир наш. Я переніс із Батурина в монастир з прекрасним хресним ходом, при безліччі народу; і за-

провадив кожного вівторка співати мольбеню святих великомучениці Варвари».

З цього часу свята ніби незримо була присутня в монастирі. Пізніше мощі опинилися в Святій Софії Київській, а зараз їм можна поклонитися у Володимирському соборі столиці. Однак не лише столиця може похвалитися наявністю такої святині. Після багатьох років неспокою часточка мощей Св. Варвари повернулася до Батурина. Святіший Патріарх Київський та Всія Руси-України Філарет 22 серпня 2009 р. освятив домову церкву в палаці К. Г. Розумовського та передав часточку мощей Святої Варвари. Реліквія зайняла почесне місце в центрі каплиці.

Доповнює інтер'єр домової церкви ікона XVIII ст. із зображенням святої. Вона прямокутної форми з заокругленим верхом. На іконі зображена Св. Варвара в царському вбранні та з діадемою. Навколо голови німб, що символізує святість. Дівчина тримає в руках розгорнуту книгу (символ одкровення). У ногах у св. Варвари меч (знаряддя страти) та закрита книга (символ Страшного Суду, розплати). На задньому тлі простежується башта з трьома вікнами та гірський пейзаж з античними руїнами.

Судячи з академічності зображення, ця ікона була виконана майстрами іконописної школи.

На протипагу цій реліквії в фондах музею зберігається ікона «Варвара великомучениця» кінця XVIII ст. в стилі народного ікопису. На ній поясне зображення святої, в правій руці тримає потир. Варвара одягнена в зелену свиту, плечі та низ покриті червоною накидкою. Ікону передала жителька м. Конотоп Камардіна К. Ф. ще в 1998 р.

В Україні, завдяки перебуванню тут мощей святої, її вшанування було особливо розвинутим. Популярністю як у гетьманів і старшини, так і у простих селян і міщан користувалися реліквії від Святої Варвари або перстеніки, або образки. Один з таких оберегів експонується в Музеї археології Батурина. Це образок з мідного сплаву, овальної форми з рельєфним пояском – окантовкою, 30 мм в довжину. Вушко не збереглося. На лицьовій стороні звернуто знаходиться напис кирилицею «СВ. ВЛМ *АРВАРА». В центрі ми можемо побачити зображення жінки в довгому, багатому одязі та в діадемі. В руках у неї хрест (символ віри) та потир – чаша з довгою ніжкою та круглою основою, яку застосовували при причасті (символ того, що Варвара познала таїнство причастя). Варвара – єдина із жінок-святих, яка тримає саме цей атрибут. Це пов'язано з її останнім бажанням: помираючи, свята попросила благодаті причастя для всіх, хто буде вшановувати її. На задньому плані бачимо башту з трьома вікнами, які прорубали на прохання Варвари на честь святої Трійці, та закриту книгу (символізує Біблію).

На зворотному боці в центрі – зображення подоби трикутного храму, а по боках – двох святих в чернечному та єпископському одязі. Виходячи з іконографії, це можуть бути зображення святих Антонія та Феодосія.

Іконка була знайдена на городі жителями Батурина Яночкиною О.Д. Виходячи з того, що ніяких відомих храмів тут не знаходилося, можемо припустити, що образок слугував для когось оберегом. Саме такі образки могли привозити з Києва, продавати у Батуринському монастирі.

Св. Варвара є прикладом мужності, нескореності і твердості у вірі. Проводячи паралелі, такими можна назвати захисників Батурина, які попри всі перипетії тодішньої дипломатії, мужньо захищали свої домівки, залишилися вірними Іванові Мазепі, своїй державі, нескореними для російських воєв.

(закінчення, початок на ст. 3)

гапувати до загальноукраїнського шедевр доклали батурянки Немідько Н. та Руденко Н. А поки тривало таїнство вишивання, Батуринська школа I-III ст. організувала благодійний концерт для гостей та мешканців Батурина. Учні від 1 до 11 класу прийняли активну участь у підготовці та реалізації цього проекту. Лунали українські пісні, вірші, зачаровували танцювальні композиції. Активно приймали участь Кіяшко Дарина, Парашенко Вікторія та Каріна, Русак Роман, Прокопенко Жанна, Сивець Максим, Петровська Марина, Базалій Аліна, Дудрід Анастасія, Педан Христина, Сушко Світлана, Рогова Вероніка, Городненко Ольга, Пендох Людмила, Колісник Ро-

ман, Сірий Роман, Кисіль Роман та Іван, Авула Костянтин, Мосьпан Дарина та Червонячка Вікторія.

В фоїс Будинку культури було розміщено виставки вишиваних шедеврів з фондів Бахмацького історичного музею, Бахмацького гуртка вишивальниць "Світанок", гуртків народної вишивки Батуринських шкіл – середньої та школи-інтернат. Особливо гарні вишивки Галайби Ольги та вишивки бісером гуртківців під керівництвом Небощицької В.

Щедрі берегині подарували Батуринській середній школі і юним артистам книги та підручники, солодкі подарунки, 50 запрошень на Новорічні ранки до столичних палаців культури, великий комплект м'ячущих засобів та грошові кошти на придбання акустичної системи.

З свого боку заповідник "Гетьманська столиця" організував для гостей комплексну екскурсію по своїм об'єктам. Не переставали дивуватися та захоплюватися шановні гості красою Цитаделі Батуринської фортеці, розкішшо палацу К.Розумовського, глибиною здобутих наукових знань, що лягли в основу експозиції музею археології Батурина, чистотою територій та гостинністю батуринців.

Наступними пунктами для вишивальниць стали Качанівка та Ніжин. В планах організаторів до Нового 2011 року завершити проект та розмістити рушник у приміщенні Київської міської адміністрації як оберег.

До нових зустрічей в Батурині, шановні берегині козацького родоводу!

Олена Харченко

науковий співробітник заповідника «Гетьманська столиця»

Царський посланець

ючу своєю недовірою до цих союзників. Він говорив, що "...вони люди брехливі і непостійні і вічні народу московському і нашому козацькому неприятелі...". У 1684 р. Василь Голіцин шле свого чергового посланця, стольника Одинцова в Батурині. Йому він велів дізнатись, чому Самойлович не прислав своїх людей на комісію російських уповноважених з поляками.

2 лютого 1684 р. на свято Стрітіння до столиці Лівобережжя приїхав царський посланець стольник Одинцов. Чимало батуринського люду зібралось до гетьманського дому споглядати цю подію. Попереду йшли стрільці в кольорових каптанах, несли царські дарунки: оксамит срібний, бай-берек (бухарська тканина з крученого шовку), два кречета, шість осетрів, в'язигу, бочку лимонів, свіжу велику білугу, три юрlochні білуги, снятки свіжі білозерські, снятки псковські, бочку рейнського вина, бочку оцту. За подарунками їхав сам Одинцов, перед ним сидів піддядчий з грамотою. Біля ганку посланця зустріли генеральні старшини, а у сінях біля дверей — сам Самойлович і повів до світлиці. Стольника гетьман вів по праву руку від себе. Увійшовши до світлиці, Одинцов питав гетьмана від імені великих государів "...о здоров'є...", хвалив його за службу та подав грамоту. Самойлович,

взявши грамоту, поцілував в печать, бив чолом і питав "...о здоров'є..." великих государів. Потім стольник питав "...о здоров'є..." генеральних старшин, і ті били чолом за царську милість. Потім піднесли дарунки, за які гетьман дякував і бив чолом. В той же день стольник і піддядчий обідали у гетьмана. Коли пили чашу за "царское здоров'є", трубили на трубах, грали в сурми, били по литаврам.

Урочистий прийом шанованого гостя, іноземного посла здавна був одним з найвиразніших елементів придворного життя. Кожна деталь його проведення носила глибоке смислове навантаження, яке ясно розуміли учасники процесу. Тож, як бачимо, в гетьманському Батурині існував чіткий церемоніал у прийнятті іноземних послів, якого українські керманічі та їхні гості суворо дотримувалися. Обов'язковим було питати один одного "...о здоров'є...", обмінюватися "...милостивим словом...", важливим було навіть те, що гість мав сидіти в кареті або йти обов'язково по праву руку від господаря. Обов'язковими були дари: риба, екзотичні фрукти, дорогі тканини, коштовності та багато ін. Приймали послів в Батурині пишно — гучним застіллям та музичним супроводом. Все говорило про високий рівень розвитку культурного життя гетьманської столиці.

В 1669 р. столицю Лівобережної України став Батурині. В процесі своєї розбудови місто поступово перетворюється на столицю європейського зразка, політичний та культурний центр країни. Тож не дивно, що його невід'ємними атрибутами стали пишні бенкети та розкішні прийоми іноземних послів.

Частими гостями гетьманської столиці в часи правління Івана Самойловича були царські посланці із сусідньої Російської держави. З дипломатичними дорученнями до Батурина у 1684 р. їздив думний дворянин Семен Алмазов. З приводу приєднання київської митрополії до Російської церкви столицю Лівобережжя у листопаді того ж року відвідав Омелян Українцев. З настановами щодо виборів митрополита у квітні 1685 р. до Самойловича приїздив окольничий Леонтій Неплюєв.

Батурині часто приймав гостей, тож існував чіткий церемоніал щодо прийому іноземних послів. З травня 1683 р. з Іваном Самойловичем Москва вела довгі переговори, приводом для яких був союз з Польщею проти турок і татар. Цьому миру гетьман опирався, аргументу-

Історичні постаті

Дружина Кирила Розумовського

Юлія Цапко

завідуюча відділом історії Гетьманства заповідника «Гетьманська столиця»

Катерина Нарішкіна (Розумовська), з експозиції Палацу К.Г. Розумовського

Підвищенню становища К.Розумовського в тогочасному суспільстві сприяло його одруження з фрейліною та родичкою імператриці Єлизавети Петрівни Катериною Іванівною Нарішкіною.

Катерина Іванівна належала до відомої дворянської родини Нарішкіних. Їх прізвище вперше згадується в часи Олексія Михайловича, який вдруге одружився на Наталії Кирилівні Нарішкіній, матері майбутнього імператора Петра I. Найближчим радником Петра I став його рідний дядько Лев Кирилович Нарішкін, майбутня дружина К.Розумовського Катерина була його внучкою.

Народилась Катерина Іванівна 11 травня 1729 р. в родині капітана флоту Івана Львовича та Дар'ї Кирилівни Нарішкіних. Після смерті батьків з 1734 р. виховувалась вона в будинку свого дядька Олександра Львовича Нарішкіна в Казенній слободі в Москві. Була пожалувана фрейліною до двору імператриці, невдовзі звернула на себе увагу придворних не лише красою, а й своїм величезним приданим.

29 червня 1746 року, дякуючи імператриці Єлизаветі Петрівні, відбулось заручення Катерини та молодого президента російської академії наук К.Розумовського.

Про великий посаг Нарішкіної засвідчує і той факт, що від'їжджаючи з Петербургу до Глухова у 1751 р. її майно було вміщене в 125 екіпажів.

В своїх "Записках" Катерина II згадує про подружжя Розумовських: "они, казалося, жили хорошо". Проживав К.Розумовський зі своєю дружиною переважно в будинку на Мойці, де їх життя протікало бурхливо, майже щоденно відбувалися великі і малі прийоми. Репутація Катерини була бездоганною, вона була прекрасною та гостинною господинею. Катерина Іванівна полюбляла грати в карти, щоденно запрошувала до себе гостей, де відбувалася постійна гра. Її любили в суспільстві, а при дворі на її ім'я жодного разу не падала тін сумління. Відповідно до тогочасних музичних вподобань, Катерина полюбляла грати на клавирдах.

Гетьманщину Катерина Іванівна Розумовська відвідувала рідко, так у 1752 р. вона разом з дітьми перебувала в Батурині, де зустрілася з чоловіком, який оглядав стан будівництва в гетьманській резиденції.

За роки шлюбу з К.Розумовським графиня народила одинадцять дітей, десять з яких дожило до повноліття.

Померла дружина К.Розумовського 22 липня 1771 р., була похована в С.-Петербурзі в Олександрівсько-Невській лаврі, в Благовіщенському соборі. К.Розумовський своїй дружині замовив надгробний пам'ятник у відомого скульптора І.Мартоса. В пам'яті Катерина Нарішкіна залишила спогади людей, як про добру та привітну господиню і турботливу матір.

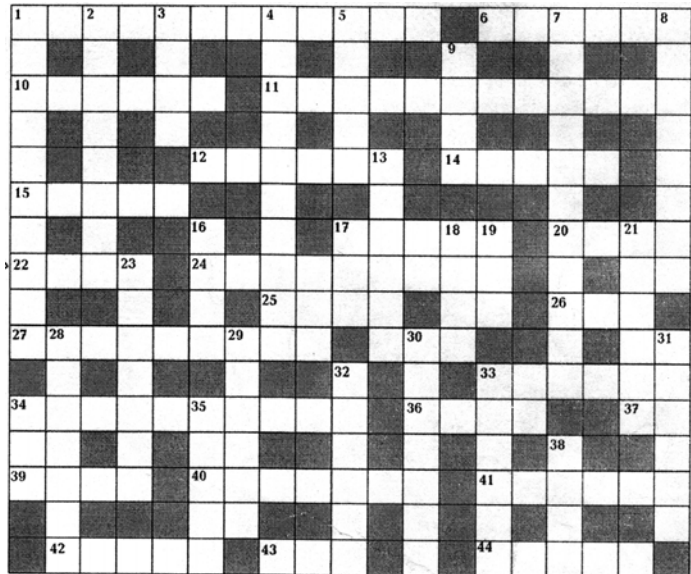
Їх весілля проходило з 27 по 30 жовтня 1746 р. з великою пишністю, яка була характерна для осіб царської родини. Опис цього весілля записаний в камер-фур'єрському журналі за 1746 рік.

Катерина Нарішкіна була однією з найбагатших наречених Росії, одержала в посаг велике багатство. За родину Нарішкіних було закріплено 88000 душ, половину з них Катерина отримала в придане. Крім цього, 600 тис. річного окладу, будинок на Воздвиженці, підмосковні села Петровське, Троїцьке, Котли.

Чи знаєте ви історію ?

Зліва праворуч:

1.Український гетьман. 6.Чоловіче ім'я. 10.Громадський діяч, особистий перекладач гетьмана І.Мазепи. 11.Структура та інститути влади; панівні, правлячі кола суспільства. 12.Невеличке ліжечко для сну і колісання дитини. 14.Порода мисливських собак. 15.Старовинна ручна зброя, що являє собою загострений молот з довгим держаком. 17.Живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Бога чи святого. 20.Загальні збори козаків. 22.Смуга землі, на якій ростуть зернові культури. 24.Російські паперові гроші, випущені вперше в 1769 році за Катерини II. 25.Коштовності сховані в потаємному місці, закопані в землю. 26. Огорожа, сплетена із лози. 27.Ректор Києво-Могилянської академії, доля якого пов'язана з Батурином. 33.Смужка матерії, зібрана в складки і пришита для оздоблення до сукні. 34.Видатний український пасічник, винахідник рамкового вулика. 36.Автор симфонічної поеми "Мазепа"(1851р.). 37.Міра земельної площі. 39.У давньогрецькій міфології – жезл бога виноградарства й виноробства Діоніса, увитий плющем та виноградним листям, із шишкою пінні на верхньому кінці. 40.Хронологічно послідовний запис історичних подій, зроблений їх сучасником. 41.Зворотний бік монети. 42.Татарська охоронна грамота, що давала право на управління підлеглими, областями або державами. 43.Прісноводний моллюск, покритий панциром. 44.Прибудова біля входу в будинок.

Згори до низу:

1.Відомий красзнавець історії Батурина початку XIX ст., автор бібліографії "На руїнах минулої слави Батурина". 2.Український письменник, вчений, культурний діяч, військовий інженер XVII ст., який перебував на гетьманській службі в Батурині. 3.Споруда для розмелювання зерна. 4.Перші срібні монети, карбовані в Київській Русі в X ст. 5.Частина якої-небудь території, місцевості. 7.Адміністративно-територіальна одиниця, центром якого був Батурин з 1767 року. 8.Людина, яка збирає старовинні речі. 9.Струнний або духовий інструмент. 13.Ряд арок, що опираються на колони. 16.Велика в'язана хустина прямокутної форми. 17.Жіноче ім'я. 18.Сяйво, намальоване у формі круга навколо голови. 19.Трав'яниста багаторічна рослина з довгими мечоподібними листками. 21.Жінка, що тісно, кровно зв'язана зі своїм народом, країною. 23.Південне плодове дерево. 28.Дарча грамота, дарчий лист. 29.Біла глина. 30.Адміністративно-територіальна одиниця Російської імперії на Україні в XIX ст. 31.Невелика прісноводна риба. 32.Старовинний головний убір заміжньої жінки-українки. 33.Стіна фортеці з закопаних впритул у землю загострених стовпів. 34.Шахматний термін. 35.Нари в селянській хаті, розміщені між піччю та протилежною стіною. 38.Одне з дванадцяти сузір'їв зодіаку.

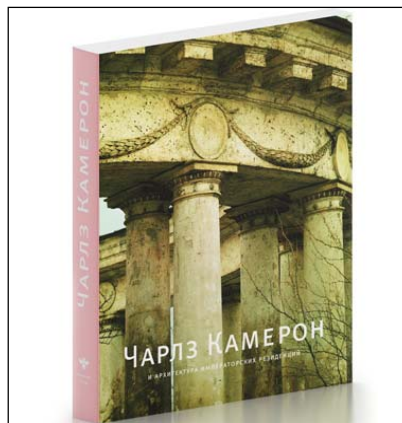
До вашої книжкової полиці

Катерина

Дзекун

науковий співробітник заповідника
"Гетьманська столиця"

До нашої бібліотеки надійшла цікава книга, присвячена російській архітектурі епохи Просвітництва, - "Чарльз Камерон і архітектура імператорських резиденцій" Д. О.Швидковського, видана московським видавництвом "УЛЕИ" 2008 р. В ній розповідається про імператорські резиденції, розташовані біля Петербурга: в Царському Селі, в Павловську, в Петергофі. Саме тут в найбільшій мірі ідеї Просвітництва знайшли своє втілення в зодчестві Російської імперії, виникає мова "розмовної архітектури". Це все відобразилося в тисячах дворянських садиб.

Головний герой книги – "особистий архітектор" російської імператриці Катерини II – Чарльз Камерон, архітектор палацово – паркового ансамблю Розумовського в Батурині, палаців в Павловську та Царському Селі. В його творах поєднується вражаюча яскрава класичної гармонії епохи Просвітництва та сентиментальності XVIII ст. Захоплююча та авантюрна біографія майстра, що відбувалася в Англії, Італії та Росії, дозволяє побачити міжнародні зв'язки російської архітектури, її національну своєрідність в катерининську епоху.

Книга наповнена чудовими світлинами О.Вікторова – неперевершеного майстра російської фотографії кінця XX ст.

Книгу можна замовити в інтернет – крамницях.

Газета «Слово Гетьманської столиці»

Засновник і видавець - Батуринський державний історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця"

Свідцтво про реєстрацію

№ ЧГ 352-08, від 28.07.2006р.

Адреса редакції: 16512, м. Батурин, Чернігівська обл., вул. Гетьманська,74 , факс 04635 48-4-37; тел. 04635 48-0-08
e-mail: baturin-capital@ukr.net www.baturin-capital.gov.ua

Обсяг - 1 друкований аркуш
Тираж - 1000 шт. Замовлення № 1003
Бахмацька районна друкарня

Газета віддрукована в Бахмацькій районній друкарні,
16500, м.Бахмач, вул. Луначарського,4

*Відповідальність за подані матеріали несуть автори статей

*Редакція газети "Слово Гетьманської столиці" запрошує до співробітництва науковців, краєзнавців, любителів історії

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна - редактор
Сердюк Наталія Федорівна - відповідальний секретар
Бондаренко В'ячеслав Олександрович - верстка
Кербут Тетяна Володимирівна
Оксін Тетяна Петрівна

Розповсюджується безкоштовно